

Detta verk är licensierat under Creative Commons Erkännande-Ickekommersiell-Inga bearbetningar 2.5 Sverige licens. För att se en kopia av denna licens, besök <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.5/se/> Verket har publicerats i www.globalarkivet.se.

Dit turisterna når

Bland traditioner, djungel och lera på Siberut

Strax söder om ekvatorn och efter att ha spenderat några dagar i den högre liggande staden Bukittingi så känns den fuktiga värmen nästan kvävande. Färden söderut med åtta personer i en minibuss har tagit flera timmar, så ris med jackfruitröra smakar delikat.

Trui från Kina vill köpa en flaska rom och får mig att följa med runt stan för att leta. Han har bestämt sig för att inte komma från Siberut utan en tatuering gjord på traditionellt vis. Och då behöver han en flaska rom mot smärtan. "Minst", säger jag. Vi köper cigaretter och bal-longer. Vi har läst att det är lämpliga saker att ta med som

presenter. Någon alkohol hittar vi inte. Vår guide Awang skakar på huvudet åt oss när vi kommer tillbaka och säger "This is Padang". Vi har under dagen rest tio mil och därmed förflyttat oss från ett lättsamt Bukittingi till det strikt muslimska Padang. Det är inte alltid lätt att hänga med. Så ska det tatueras får det bli utan smärtlindring

Det är redan mörkt när vi till slut stiger på båten. En farkost som för tankarna till Noaks ark. En stor rundaktigt trubbig sak med rostigt skrov. Folk sitter och ligger överallt, bland rissäckar, korgar, hönsburar... Vi är lyckligt lottade, vi har en hytt för fyra. Fyra träbritsar med flätade

rottingunderlag. Fönstret är helt enkelt en trälucka man kan dra upp och ner. När båten guppar iväg blir det nästan svalt. Det luktar hav genom luckan och jag somnar.

EN LERIG RESA

Morgonen är sval med ett fint strilande regn. Kanoter lägger till vid båten och för passagerarna i land. Awang presenterar oss för Aman Taleyat som är vår lokala guide. Vi upptäcker snart att kommunikationen med Aman Taleyat flyter ganska friktionsfritt, trots att hans engelska är begränsad till ett par meningar. Lösningen blir en kombination av engelska, yvigt kroppsspråk och lösryckta ord på bahasa. Vid mer komplicerade resonemang rycker Awang in som tolk.

Vi placeras i två urgröpta kanoter med motor, *sampans*, och börjar färden uppför den lerafärgade floden.

För ungefär en halv miljon år sedan skildes Mentawaiöarna från Sumatras fastland. Isolationen har låtit både människor och fauna utvecklas fritt. Kolonialmakter och religiösa strömningar har växlat utan att nämnvärt påverka livet på ön. Handelslederna har gått någon annanstans och inga ekonomiskt värdefulla ämnen har hittats i jord eller berggrund. Enligt en Världsnaturfonden är 60 procent av djuren och 15 procent av växterna endemiska. Uppmärksamheten kring Siberuts natur och kultur fick UNESCO att 1981 deklarerar ön skyddat område.

Trots detta lät den indonesiska regeringen företag fortsätta avverka skog. Internationella organisationer startade en kampanj för att få ett bättre skydd för ön och 1992 blev största delen av Siberut nationalpark.

Efter ett par timmars flodfärd stiger vi iland. Första steget blir en chock. Benet försvinner i lera upp över knät. Väl på fast mark börjar vi tvätta av oss i flodvattnet.

Framåt kvällen har vi slutat försöka hålla leran borta. Ytterligare några dagar senare har vi vant oss. När vi når vårt vandringsmål framåt kvällen går vi stillsamt ner till närmsta vatten och skrubbar oss själva och våra kläder.

Transporterna sker till fots eller i urgröpta kanoter. Familjerna bygger själva ett nät av små vägar mellan sina olika hus, samlingsplatser och odlingar. Vägarna består av stockar och bambu som läggs på marken, över träsk och över vattendrag. Ibland är det flera meter ner till marken. Första dagens balansövningar är något man helst vill glömma. Ibland är bambustavarna djupt nersjunkna i lera och chansen att våra klumpiga fötter ska träffa rätt är minimal. I rättvisans namn rasar samtliga ner i dyn vid ett par tillfällen. Ja, alla turister vill säga.

När mörkret lägger sig vår första kväll på Siberut sitter vi hopkrupna på golvet och äter sago och nudlar. Utanför ligger djungeln; tät, fuktig och oändlig. Apor, fåglar, vildsvin och insekter. Alla bidrar de med sina egna, för oss okända ljud. Och under huset, som är byggt på pålar för att stå stadigt även under de värsta regnperioderna, bökar familjens grisar. Det känns inbäddat och tryggt.

MÄTTA, VARMA OCH TORRA

Vi har blivit presenterade för vår värdfamilj som vi räknar till tolv personer. Men människor kommer och går hela

tiden och de flesta av dem verkar vara familj eller släktingar på ett eller annat vis. Alla drabbas av en särskild förtjusning för familjens äldste, Aman Taleyats far, Aman Laka. Aman Laka undersöker oss samtliga ingående för att sedan krama oss våldsamt. Vem skulle kunna låta bli att tycka om denne man?

Enligt Awang är det inte förrän under det senaste halvsekle som man på Siberut har börjat räkna ålder i år. Det betyder att Aman Taleyat är 36 år medan det inte går att få veta hur gammal Aman Laka är räknat i år. Kanske är det avsaknaden av årstider som gjort att man inte har haft något paniskt behov av att katalogisera tiden.

Men perioderna finns ju. När det gäller klimat råder den regniga, när det gäller mat befinner sig ön mitt i duri-anperioden. Den som bestämt sig för att aldrig äta av den stora illaluktande frukten får tänka om.

Det står snart klart varför cigaretter rekommenderas som gåvor. Både kvinnor och män röker oupphörligt. Tobaken rullas i torkade bananblad och hänger sedan i mungiporna på folk medan de pratar, arbetar eller tar igen sig. Köpta cigaretter har en stark attraktionskraft. Tobak är den enda drog som används. Och inte ens tobak har använts längre än under det senaste århundradet.

Aman Laka vyssar oss till sömns med traditionella myter om folket, solen, månen och jorden.

TURISTARRANGEMANGET

När vi väcks vid sextiden av höns, grisar och odefinierade djungelljud har regnet upphört. Dagarna kommer att bli långa: Tillverka höftskynken, delta i rituell dans, jaga, fiska, sagomjöls-tillverkning, tatuering, fruktsamling...

Inte undra på att vi sover gott om nätterna.

Minstingen i familjen har en ett knölformat ärr på vänster underarm och fadern förklarar att sonen hade suttit på förstu'trappen och lekt med en machete och huggit sig själv i armen. Han skakar på huvudet och slår ut med armarna med en min som säger "ungar, vad ska man ta sig till med dem". Vi skruvar oroligt på oss varje gång tvååringen försvinner utom synhåll och tultar ut i djungel, som de överbeskyddande västerlänningar vi är. Men han kommer alltid tillbaka välbehållen, om än lerig.

Vi får snart klart för oss att Awang och Aman Taleyat har ett långvarigt affärsförhållande bakom sig. Det känns bra. Även om vi aldrig lyckas få reda på hur mycket av det vi har betalt som går till familjen och hur mycket som går till Awang. De har också besökt fastlandet tillsammans ett par gånger. Vilket Aman Taleyat har klivna känslor kring. Det var intressant men båten var förfärlig och människorna där på andra sidan stirrade och gick undan. Det blir generat tyst när han berättar detta. Det blir så märkligt att en man som är familjens överhuvud, kan allt om hur man livnär sig och överlever i en djungel, tycker att det är otäckt att åka till Padang.

UMAN - PÅ STADIGA BEN

Varje familj äger ett större gemensamt hus: *uman*. Huset är alltid rektangulärt och byggt på pålar av trä och bambu med en stor oövertäckt veranda. Palmblad täcker taket

och inte en enda spik har använts. Familjen är inte bara barn och barnbarn utan också fastrar, farbröder och deras familjer. Och då har bara Aman Taleyat sju barn – den äldste går i skola i Padang.

En kväll samlas hela familjen för att diskutera vad man ska göra åt att ett par mattor i morbroderns hus har stulits. De vet vem den skyldige är, det finns ett vittne. Tjuven tillhör en annan familj och frågan är om det är värt att stöta sig med den andra familjen för det här. Det hela får en plötslig lösning när en kusin kommer och meddelar att han har samtalat med den andra familjens *rimata* som lovat reda ut saken. Och när vi så småningom lägger oss under våra moskitnät har den spända stämningen givit plats för uppsluppenhet.

SKOGEN ÄR FULL AV MAT

Maten finns överallt omkring oss. Fisk i floder och vattendrag, kött och frukt i skogen. Dessutom föder man upp höns och grisar. I grunden är människorna på Siberut samlare och jägare. I dag har trycket från den moderna civilisationen gjort att många familjer börjat odla sago, taro, ris eller fruktträd. Den viktigaste födan är fortfarande sagon. Innehållet i en sagopalm kan hålla en familj med husdjur mätta i tre månader. Bananer, durian, kokosnötter, papaya och åtskilliga andra frukter och grönsaker växer både fritt och på små odlingar. Den traditionella jakten görs med pil och båge. Pilhuvudena gnids i gift och när pilen träffar ett offer bryts tippen av så att den stannar i djuret och giftet får tid att spridas. Man jagar framför allt hjort och vildsvin. Apjakten är nuförtiden omgiven av restriktioner på grund av deras minskade antal, men i en undersökning från 1997 svarade en tredjedel av de tillfrågade familjerna att de hade skjutit apor under året som gått.

KRISTNA I LAGENS NAMN

På frågan om vilken religion de tillhör skrattar Aman Taleyat och svarar kristna. En livlig diskussion tar fart. Awang förklarar sedan att eftersom den indonesiska regeringen beslutat att alla ska registreras under en av de godkända monoteistiska religionerna så bestämde sig den största delen av Siberuts ursprungsbefolkning för att vara kristna. Eftersom de äter och alltid har ätit – gris! Detta lär inte vara hela sanningen om hur Siberut kristnades. Från 50-talet och framåt har ett stort antal kristna missionärer både besökt ön och slagit rot här. Olika former av fördelar för de som konverterar och det faktum att skolorna på ön drivs av missionärer har lett till att 60 procent av invånarna nu är officiellt kristna och det finns flera kristna kyrkor på ön i de nya byar som regeringen låtit bygga.

Av tradition är man dock animister och dyrkar åtskilliga gudar. Den gamla religionen lever väl trots förbud och restriktioner. Grunden är att allting är levande och besitter en själ. Själ och kropp är intimt beroende av varandra, det som händer i själen händer också i kroppen och tvärtom. Om man blir sjuk, om jakten går dåligt och till och med när någon dör så står förklaringen att finna i alltför stor själslig stress. Att be någon skynda sig är därför en förolämpning. Istället är “moile, moile” – sakta, sakta – ett ofta använt uttryck. Tanken att allt omkring oss är besjälade leder också till en speciell respekt för naturen. Ska ett djur slaktas ber man först om ursäkt. Människorna måste hela tiden samarbeta med naturens andar för annars rubbas den balans som skyddar allt liv på ön. Ett slaktat djurs inälvor används sedan för att förutsäga framtiden och ge råd om hur problem ska lösas. Om något trots försiktigheterna stör balansen används ett tabusystem, som har sin grund i uppfattningen att egentligen allt som människor företar

sig stör naturens ordning på ett eller annat sätt. Harmonin med naturen återställs genom att man tabubelägger vissa saker, en maträtt eller besök utifrån. Tabun kan också användas i förebyggande syfte när man planerar något som kommer att störa moder natur; att röja ett fält eller fälla ett träd. Regeringen ser inte med blida ögon på bruket av tabun så systemet håller sakta på att urlakas.

TATUERINGEN GÖR DIG VUXEN

Trui vågar sig till slut på en traditionell tatuering. Vi sitter stumma av beundran trots att hans storslagna planer snart tar sig mer begränsade former. Från ett ringlande mönster över hela skuldran till en liten stjärna på överarmen.

Aman Laka börjar med att tillreda färgen av aska och sockersaft. Därefter ritar han upp mönstret med blandningen för att sedan sätta igång att pricka in linjerna med nål och hammare. Snabbt och rytmiskt, så att färgen kan tränga in i de små sår som uppstår.

De vuxna har tatueringar i slingor, stjärnor och prickar över hela kroppen. Tatueringarna symboliserar relationer. Den rituella tatueringen tar flera timmar och är oerhört smärtsam. Det samma gäller den mejsling av tänderna som både pojkar och flickor genomgår i puberteten. Ritualerna är som hos många andra folk steget in i vuxenvärlden. Nu bär inte alla vuxna i familjen tatueringar. Aman Taleyats fru har inga. Förklaringen är lätt att ta till sig, smärtan var för stor. Men det är inte heller längre en självklarhet att man måste leva upp till traditioner och ritualer, vare sig man är kvinna eller man. Regeringen uppmuntrar inte heller Sakkudeiemas ritualer utan har utfärdat förbud mot både rituell tatuering och slipning av tänder.

Den generation som växer upp idag står således inför ett val: att integreras i det indonesiska samhället eller att upprätthålla sitt folks traditionella levnadssätt. Många unga väljer ändå fortfarande att både gå igenom utsmyckningsritualema och att gå i lära för att bli *kerei*, en kombination av schaman och medicinman som kan allt om traditionell läkekonst och djungelns uppsjö av medicinalväxter. Det är också *kerein* som genom trans kan

få kontakt med andarna när det behövs. Aman Taleyat förklarar stolt att hans näst äldsta son började sin lärlingstid för sex månader sedan. Den nästan tre år långa läran hos en äldre *kerei* avslutas med *pulijat*. En *pulijat* hålls bara vid speciella tillfällen, när ett nytt hus står klart, om någon ska adopteras av gruppen eller om andarna behöver blidkas vid sjukdom. Ceremonin kan vara i en månad och då samlas hela familjen i *uman* och sover också där. En ceremonimästare, *rimata*, organiserar de rituella festerna.

TYCKA TURIST TRIST?

Två stora turister i en liten kanot, hur skulle den kunna gör något annat än välta. Trösten är att vi redan är så leriga och blöta vi kunde vara och att åskådarna på stranden får sig ytterligare ett skratt. För det är mycket med oss turister som roar familjen – vi halkar av bambustammar som utgör vägarna och står där med lera upp till låren, skor fastnar och vi måste leta. Vi skriker när vi upptäcker blodiglar som sugit sig fast och viftar hysteriskt efter myggorna.

Det är en av de saker som gör att det trots allt känns bra att vara här. När känslan av att vara en inkräktare som girigt tar för sig av sakkudeiernas hem och liv för att få en exotisk upplevelse tränger sig på. Då är det skönt att se att de faktiskt stundtals verkar ha ganska roligt åt oss. Efter nio dagar är det dags för återfärd. Det är sorgset och Aman Taleyat har tagit på sig en T-shirt. Han följer oss ända till Muarasiberut. Vi får en adress till *uman* så att vi kan komma direkt till Aman Taleyats familj nästa gång vi kommer... för det är ju klart att vi kommer tillbaka...

Så kommer den märkliga träskorven rultandes över vattnet och kanoterna som tar oss ut dit. Det blåser kraftigt och för att få något annat att tänka på än båtens kondition – det är ju faktiskt jul – så börjar vi sjunga sånger, på olika språk, samtidigt. "Stilla natt" på engelska, svenska, holländska och tyska i kör. Det låter förfärligt.

Text och foto: Maria Fornstedt

(Tillägg 2008) Siberut och dess befolkning lever som många andra naturfolk under hot. Systematisk skogsskövling och stora oljepalmsplantager har redan minskat regnskogsarealen med 75 procent. Försök att stötta produktionen av rotting, durian och andra eftertraktade odlingsprodukter är på gång. Detta skulle kunna ge mer långsiktiga inkomster för lokalbefolkningen än skövling. Hjälp med transporter för att varorna ska nå marknaden behövs. Ön har vackra stränder som tillsammans med kulturvandringar och regnskogen kan dra turister. Viktigt är dock att hjälpa befolkningen att ge turismen en ekologiskt hållbar prägel. Den indonesiska regeringens program för modernisering har placerat många i dåligt byggda byar, lurade dit av löften om gratis utbildning, sjukvård, moderna kläder och "valfri" kyrka. Förändringen har lett till att nya problem uppstått – sanitetsproblem gör att befolkningen tvärser mot gamla tabun förorenar flodvattnet, med kolera och gulsotsepedemier som resultat. Natur och djurliv exploateras och för första gången i historien har ursprungsfolket drabbats av vitamin- och proteinbrist. Öns traditionella hövdingar mister sin ställning, kriminalitet börjar uppstå. Regeringens ledare tar över – för dem är moderniteten, elektriciteten och tv-apparaterna viktigare än gamla traditioner. Höftskynkena blir "syndfulla" – korrekt klädsel krävs för att komma till skolan. Befolkningen får lära sig vad "civiliserad" betyder. Praktikaliteter som att byxor samlar blodiglar och att skosulor halkar får stå tillbaka. Utbildningen är undermålig: verser på indonesiska, och nyvunna lärdomar om att rädda sitt "primitiva" folk. Många dåligt utbildade studenter kommer till fastlandet bara för att stötas bort från båda samhällena: det gamla och det nya.

Det ömtåliga ekosystemet slås ut. Regeringens modellby Matotonan är ett exempel. Viltet är ovanligt numer, floden utfiskad och befolkningen tvingas att ta till skogsskövling för att odla taro, sago och bananer. För regeringen betyder modernt helt enkelt bättre. Men de moderna zinktacken gör husen i detta tropiska klimat till en bastu – när de traditionella bambutaken är vattentäta, ventilerar väl och håller i 20 år. Huset – *uman* – är också samlingsplatsen för befolkningen – utan det kan mentawis inte undvika assimilation.

Vill du veta mer? Här är några Internetadresser till organisationer som arbetar för att rädda Siberut. Nativeplanet har projekt för att bygga umor, stödja ekoturism, för utbildning och arbete: http://www.nativeplanet.org/projects/mentawai/project_mentawai_goals.shtml, Siberut Conservation Program arbetar för att bevara den unika florin och faunan samt att ge stöd till en socio-ekonomiskt hållbar utveckling: <http://www.siberut-island.org/website.php>, UNESCO Jakarta har drivit ett projekt för Siberut sedan år 1998, <http://www.unesco.org/mabdb/br/brdir/directory/biores.asp?code=INS+06&mode=all>, Basfakta om Siberut: <http://en.wikipedia.org/wiki/Siberut>